

Tampereen ammattikorkeakoulu

AMMATILLINEN OPETTAJAKORKEAKOULU

Opettajankoulutuksen kehittämishanke

**PERHELEIRI
OPPIMISYMPÄRISTÖNÄ -pedagogiset perustelut**

Sinikka Niskanen

2008

NISKANEN, SINIKKA:

KEHITTÄMISHANKKEEN AIHE: Perheleiri oppimisympäristönä, pedagogiset perustelut

Tampereen ammattikorkeakoulu

Opettajakoulutuksen kehittämishanke 25 s + 16 liites.

Ryhmän opettajat Hanna Ilola ja Henna Heinilä

Huhtikuu 2008

Asiasanat: oppimisympäristö, sosiaalialan koulutuskohtaiset kompetenssit eli osaamisalueet

TIIVISTELMÄ

Tässä kehittämishankkeessa haluttiin selvittää ja kehittää perheleiriä Savonia ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman sosionomiopiskelijoiden oppimisympäristönä. Kehittämishanke toteutettiin yhteistyössä Savonia-ammattikorkeakoulun ja Perheen talo - yhteistyöhankkeen kanssa. Kehittämishankkeen toiminnallinen osuus oli 1.-5.10.2007 pidetty perheleiri Vieremän Kyrönniemen Hiljaisuuden keskuksessa, johon osallistui 23 leiriläistä sekä seitsemän projektiohjelmaa suorittavaa sosionomiopiskelijää ja kaksi opettajaa ja viisi muuta työntekijää.

Kehittämishankkeen tarkoituksena oli saada selville mitä, missä ja miten opiskelijat oppivat perheleirillä sekä antaa pedagogiset perustelut opettajille, miksi perheleiriä kannattaa kehittää oppimisympäristönä. Hankkeessa selvitetään sitä, miten oppimista voidaan kehittää ja tukea aidossa oppimisympäristössä paremmin. Aineistona käytettiin opiskelijoiden itsensä asettamia tavoitteita sekä projektiarviointeja leiriltä ja ryhmähaastattelua, joka pidettiin leirin jälkeen.

Aineiston perusteella voidaan todeta, että opiskelijat kokivat oppineensa paljon monenlaisia perhetyöhön liittyviä tärkeitä asioita perheleirin aikana. He pitivät perheleiriä oppimisympäristönä hyvänä ja aitona paikkana kokeilla erilaisia perhetyön menetelmiä ja perheiden kohtaamista. He kuitenkin kokivat ja toivat esille sen, että käytännön kytkeminen teoriaan oli heidän mielestään ohutta ja siihen he toivoivat jatkossa muutosta.

Kehittämishankkeen toimenpiteenä ehdotetaan, että perheleiri oppimisympäristönä sisällytetään jatkossa uudessa sosiaalialan opetussuunnitelmassa vaihtoehtoisten ammattiohjelmaohjelmien sisälle perhetyön opintojaksoon. Perheleiri kytketään samalla perhetyön ja mahdollisesti myös sosiaalipedagogiikan teoriaopintoihin. Perheleiri oppimisympäristönä opintojen laajuus olisi 3 op.

Sisällysluettelo

TIIVISTELMÄ

1 PERHELEIRI OPPIMISYMPÄRISTÖNÄ KEHITTÄMISEN LÄHTÖKOHTIA.....	4
2 SOSIAALIALAN KOULUTUSOHJELMA.....	6
2.1 Koulutusohjelman lähtökohdat ja tavoitteet.....	6
2.2 Sosionomin (AMK) ammatilliset arvolähtökohdat ja koulutuskohtaiset osaamis- alueet ja kompetenssit.....	7
2.3 Opintojen rakenne ja toteuttaminen.....	8
2.3.1 Perhetyön opintojakso vaihtoehtoisissa ammattiopinnoissa.....	9
3 OPPIMISYMPÄRISTÖ, OPPIMISTA TUKEVAT YMPÄRISTÖT.....	10
3.1 Oppimisympäristön määritelmä.....	10
3.2 Oppiminen ja ympäristö.....	11
3.3 Oppimisympäristöjen perustyyppit.....	13
4 KEHITTÄMISHANKKEEN PROSESSIN KUVAUS.....	15
4.1 Kehittämisen tarve esiin.....	15
4.2 Perheleiri oppimisympäristönä.....	15
4.3 Perheleirin yleiset tavoitteet.....	17
4.4 Opiskelijoiden yhteiset tavoitteet.....	18
4.5 Opiskelijoiden henkilökohtaiset tavoitteet.....	18
4.6 Opiskelijoiden henkilökohtaisten tavoitteiden saavuttaminen projektiarviointien mukaan.....	19
5 RYHMÄHAASTATTELU.....	20
5.1 Mitä ja miten opitte perheleirillä?.....	21
5.2 Miten kehittäisit perheleiriä oppimisympäristönä jatkossa?.....	21
6 TOIMENPIDE-EHDOTUS JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	23

LÄHTEET

LIITTEET

1 PERHELEIRI OPPIMISYMPÄRISTÖNÄ KEHITTÄMISEN LÄHTÖKOHTIA

Kehittämishanke perustuu Perheen talo -yhteistyöhankkeen ja Savonia-ammattikorkeakoulun yhteistyön kehittämiseen. Perheen talo -yhteistyöhanke on Mannerheimin Lastensuojeluliiton Iisalmen yhdistys ry:n, Iisalmen Pelastakaa Lapset ry:n ja Ylä-Savon Ensi- ja turvakotiyhdistys ry:n kumppanuushanke 2004 - 2008 ja hanke on Raha-automaattiyhdistys ry:n rahoittama. Kumppanuushankkeen tavoitteena on täydentää ja kehittää hankkeessa mukana olevien yhdistysten sekä niiden ja julkisen sektorin välistä yhteistyötä ennaltaehkäisevässä ja varhaisen puuttumisen lapsiperhetyössä.

Perheen talo -yhteistyöhanke ja Savonia-ammattikorkeakoulu ovat suunnitelleet ja pitäneet kaksi perheleiriä. Perheleiri on ollut viikon mittainen intensiivijakso tukea tarvitseville perheille Kyrönniemen pappilassa Vieremällä vuosina 2006 ja 2007. Savonia-ammattikorkeakoulun opettajia ja opiskelijoita on osallistunut leirin suunnitteluun ja toteutukseen.

Kehittämisen tarve on havaittu yhteistyöhön liittyvissä keskusteluissa opettajien, mukana olleiden opiskelijoiden ja yhteistyökumppaneiden kanssa. Kehittämishankkeen tavoitteena on perheleirin tarkastelu oppimisympäristönä ja pedagogisten perustelujen antaminen perheleirin suunnittelusta vastaaville opettajille. Opiskelijan ohjaus ja sen kehittäminen perheleirillä on yksi hankkeen konkreettinen tavoite. Kehittämishankkeen tarkoituksena on tuottaa ehdotus sosiaalialan sosionomiopiskelijoiden perhetyön opintojakson vaihtoehtoisten ammattiopintojen osittaiseen suorittamiseen perheleirillä tulevaisuudessa.

Nykyisen käytännön mukaan opiskelijat ovat voineet suorittaa perheleirin projektiopintoinaan tai vapaavalintaisina opintoina. Projektiopintojen ongelmana on ollut se, että esimerkiksi perheleirin teoreettiset perustelut ovat jääneet ohueksi eli opiskelijoilta vaadittavissa projektiarvioinneissa ei ole ollut riittävä kytkeä teoriaan. Vielä käytössä olevan opetussuunnitelman mukaan opiskelijat ovat valinneet joko sosiaalikasvatuksen suuntautumisvaihtoehdon tai palveluohjauksen suuntautumisvaihtoehdon. Uudessa opetussuunnitelmassa nämä on poistettu ja opiskelijat voivat suorittaa

taa opintojaksoja tietyissä aineissa vaihtoehtoisina ammattiopintoina.

Aikaisemmat projektiopinnot olivat erillisiä opintoja. Vaihtoehtoiset ammattiopinnot pyritään nyt sitomaan opintojaksojen teoriaopintoihin. Uusi opetussuunnitelma on otettu osittain jo käyttöön tammikuussa 2008 aloittaneilla sosionomiopiskelijoilla, mutta sitä työstetään koko ajan ja virallisesti se otetaan käyttöön 1.8.2008. Kehittämishankkeessa käytetään aineistona opiskelijoiden laatimia kirjallisia tavoitteita sekä projektiarviointeja perheleiristä, opiskelijoiden ryhmähaastattelua leirin jälkeen sekä sosiaalialan koulutusohjelman opetussuunnitelmia.

Raporttini näkökulma ja työn rajaus on tietoisesti sosiaalialan opetussuunnitelmaan ja sen rakenteisiin painottuva. Tällä valinnalla on halunnut keskittyä opettajan opinnoissani yhteen osaamisalueeseen eli opetussuunnitelmien suunnitteluun ja niiden soveltamiseen käytännön opetustyössä. Olen samalla halunnut lisätä osaamistani oppimisympäristöjen kehittäjänä.

2 SOSIAALIALAN KOULUTUSOHJELMA

2.1 Koulutusohjelman lähtökohdat ja tavoitteet

Ammattikorkeakoulutuksen tavoitteena on antaa tutkimukseen ja taiteellisiin lähtökohtiin perustuvaa korkeakouluopetusta ammatillisiin asiantuntijatehtäviin sekä tukea yksilön ammatillista kasvua. Lisäksi tavoitteena on harjoittaa ammattikorkeakouluopetusta palvelevaa sekä työelämää ja aluekehitystä tukevaa soveltavaa tutkimus- ja kehitystyötä. Työelämän kehittämishaasteet edellyttävät sosiaalialan ammattihenkilöstöltä sekä oman alan korkeatasoista osaamista että yhteistyötaitoja lähialojen ammattihenkilöstön kanssa. Tavoitteena on, että koulutuksessa saadut valmiudet vastaavat sosiaalipoliittisten tavoitteiden, kansalaisten sosiaalipalvelutarpeiden ja sosiaalialan ammatillisen työn kehittämisen vaatimuksia. (Opetussuunnitelma, työversio 23.4.2008, 4.)

Saumattomat palveluketjut ja verkostoituva palvelutuotanto edellyttävät uudenlaista osaamista, toimintojen yhteensovittamista, työnjakoa ja tehokkuutta. Tulevilta sosiaalialan asiantuntijoilta edellytetään valmiuksia uudistaa hyvinvointipalveluja olemassa olevilla voimavaroilla, ottaa käyttöön tieto- ja viestintätekniikkaa sekä kehittää yhteisöllisiä tukimuotoja eri väestöryhmien tarpeisiin. (Opetussuunnitelma, työversio 23.4.2008, 4.)

Tutkintonimike sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksessa on sosionomi (AMK), jota vastaava sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuuslain mukaan on sosiaaliohjaaja (272/2005 § 6). Sosionomi (AMK) ammatillista osaamista voidaan kuvata sekä yleisillä että koulutusohjelmakohtaisilla kompetensseilla eli osaamisalueilla. Yleiset kompetenssit ovat kaikille ammattikorkeakoulun koulutusohjelmille yhteisiä osaamisalueita, mutta niiden erityispiirteet ja tärkeys voivat vaihdella eri ammateissa ja työtehtävissä ja luovat perustan työelämässä toimimiselle, yhteistyölle ja asiantuntijuuden kehittymiselle. Tavoiteltavien kompetenssien kehittymiseen sosiaalialan koulutuksessa voidaan vaikuttaa sekä sisällöllisillä että pedagogisilla valinnoilla. Opetussisältöjen valintaa tapahtuu ensisijaisesti sosiaalialan osaamisen ehdoilla ja yleisten työelämävalmiuksien kehittyminen toteutuu ammattialan oppimisen yhteydessä. (Opetussuunnitelma, työversio 23.4.2008, 4.)

2.2 Sosionomin (AMK) ammatilliset arvolähtökohdat ja koulutuskohtaiset osaamisalueet eli kompetenssit

Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen päämääränä on kouluttaa sosiaalialan laaja-alaisia asiantuntijoita. Heillä on sellaista sosiaalialan ammatillisiin lähtökohtiin kytkeytyvää osaamispotentiaalia, joka on siirrettävissä sosiaalialan eri työalueille riippumatta siitä, minkä ikäisten ihmisten tai minkäläisten ilmiöiden kanssa kulloinkin työskentelee. Ammatillisia lähtökohtia ovat sosiaalialan arvot: Ihmisarvo ja oikeudenmukaisuus, itsenäisyys ja elämänhallinta, syrjäytymisen ehkäiseminen ja osallisuuden edistäminen, syrjinnän ja väkivallan vastustaminen, asiakkaan itsemääräämisoikeus ja asiakkaan yksityisyys. Arvot kytkeytyvä ammattiopintojen opetus sisältöihin ja ne omaksutaan vähitellen koulutusohjelman edetessä. (Opetussuunnitelma, työversio 23.4.2008, 5-6.)

Arvojen lisäksi ammatillisiin lähtökohtiin kuuluu filosofinen ajatus ihmisestä kokonaisuutena eli holistisena olentona, jonka voi ymmärtää eri ulottuvuuksina: kehollisena eli fyysisenä, tajunnallisena eli psyykkisenä ja toiminnallisena eli sosiaalisena olentona. Osaaminen pohjautuu holistiseen ihmiskäsitykseen ja rakentuu monipuolisista yksilön kehitystä ja toimintaa sekä ryhmää ja yhteisöä koskevista tiedoista, taidoista ja asenteista. (Opetussuunnitelma, työversio 23.4.2008, 7.)

Sosiaalialan koulutuskohtaiset kompetenssit (LIITE 1) muodostavat moniulotteisen kokonaisuuden, jonka keskiössä on yksilön ja yhteiskunnan välinen suhde. Sosiaaliohjauksen erityisenä tehtävänä on tukea ja ohjata niitä kansalaisia, joilla ei ole riittäviä kulttuurisia, sosiaalisia ja taloudellisia pääomia oman elämänsä hallintaan.

Kompetenssit ovat:

1. Sosiaalialan eettinen osaaminen
2. Asiakastyön osaaminen
3. Sosiaalialan palvelujärjestelmä-osaaminen
4. Yhteiskunnallinen analyysitaito
5. Reflektiivinen kehittämis- ja johtamisosaaminen
6. Yhteisöllinen osaaminen ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen

(Opetussuunnitelma, työversio 23.4.2008, 6.)

2.3 Opintojen rakenne ja toteuttaminen

Opinnot rakentuvat yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellisistä sisältökokonaisuuksista, joista muodostuu sosiaalialan ammatillisen työn tietoperusta. Lisäksi tietoperustaa on tukemassa muiden tieteenalojen opinnot ja vapaasti valittavat opinnot. (Opetussuunnitelma, työversio 23.4.2008, 7.)

PERUSOPINNOT	48 op
AMMATTIOPINNOT	96 op
Yhteiset ammattiopinnot	72 op
Vaihtoehtoiset ammattiopinnot	24 op
HARJOITTELUT	45 op
Orientoiva harjoittelu	5 op
Ammatillinen harjoittelu 1	15 op
Ammatillinen harjoittelu 2	16 op
Syventävä harjoittelu	9 op
VAPAASTI VALITTAVAT OPINNOT	6 op
OPINNÄYTETYÖ	15 op
YHTEENSÄ	210 op
Opinnot kestävät 3,5 vuotta	

Kuvio 1. Opintojen rakenne sosiaalialan koulutusohjelmassa

Ammattiopintojensa lisäksi sosionomi (AMK) voi valita vaihtoehtoisiksi ammattiopinnoiksi kasvatuksen ja ohjauksen opintoja, kuntoutuksen ja sosiaalisen tuen opintoja tai sosiaaliturvan opintoja. Jotta tietyt vaihtoehtoiset ammattiopinnot voidaan toteuttaa, edellytyksenä on riittävä määrä ilmoittautuneita kyseessä oleviin opintoihin. (Opetussuunnitelma, työversio 23.4.2008, 7.)

Kasvatuksen ja ohjauksen opinnoissa opiskelija voi valita varhaiskasvatuksen, **perhetyön**, sosiaalisen nuorisotyön, erityiskasvatuksen tai toiminnallisten työmenetelmien opintojaksoja henkilökohtaiseen opiskeluohjelmaansa. Opiskelija oppii kasvun tukemisen ja ohjauksen taitoja asiakastyössä sekä oppii toimimaan moniammatillisissa työryhmissä sosiaalialan asiantuntijana ja kehittämään ammatillista toimintaansa yksilöiden ja perheiden tarpeista käsin. Kasvatuksen ja ohjauksen valmiuksia tarvitaan työskenneltäessä perheiden kanssa päivähoitossa, erityiskasvatuksessa, nuorisotyössä, perhetyössä tai lastensuojelun tehtävissä. (Opetussuunnitelma, työversio 23.4.2008, 7-8.)

Opetus koulutusohjelmassa perustuu sekä sosiokonstruktiiviselle että kontekstuaaliselle oppimiskäsitykselle. Sosiokonstruktivistisen oppimiskäsityksen mukaan opiskelija nähdään aktiivisena ja omatoimisena tiedonhakijana, kriittisenä arvioijan sekä tiedonrakentaja vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Opiskelija rakentaa tietoa kokemuksistaan sekä liittää sitä aikaisempiin tietoihinsa ja näkemyksiinsä. (Opetussuunnitelma, työversio 23.4.2008, 8.)

Opetus nähdään oppimisprosessiperustaisena ohjauksena, jossa opiskelijan oppimisprosessi etenee ajallisesti askeleittain sekä ennalta suunniteltuna ja tavoitteellisena. Opettajat tukevat oppimisprosessia soveltaen erilaisia pedagogisia malleja ja käytänteitä, kuten tutkivaa oppimista, dialogista oppimista, verkko-oppimista, projektioppimista ja yhteistoiminnallista oppimista. Opetuksessa korostetaan sosionomin (AMK) ammatin edellyttämää yhteistoiminnallisuutta ja itseohjautuvuutta. Osa opinnoista suoritetaan yhteistoiminnallisesti, esimerkiksi opintomatkoina. (Opetussuunnitelma, työversio 23.4.2008, 8.)

2.3.1 Perhetyön opintojakso vaihtoehtoisissa ammattiopinnoissa

Uusimman työn alla olevan ja osittain jo käyttöön otetun opetussuunnitelman 2008 - 2011 perhetyön opintojakson vaihtoehtoisten ammattiopintojen (6 op) tavoitteiksi on määritelty seuraavaa: opiskelija ymmärtää erilaiset perhemuodot ja niiden yhteyden yhteiskunnalliseen kehitykseen, ymmärtää moniammatillisen perhetyön merkityksen ja toteuttamismahdollisuudet palvelujärjestelmässä, dialogiseen ja voimavarastavaan työskentelyyn perheiden kanssa, kykenee tukemaan vanhemmuutta, kykenee lapsilähtöiseen työskentelyyn, tietää erilaisia perhetyön menetelmiä, ymmärtää perhetyön sosiaalieettisiä lähtökohtia. Toteutustavoiksi on määritelty lähiopetus, perhegalleria-työskentely, havainnointitehtävä, soveltavat harjoitukset ja tentti sekä vaihtoehtoiset opinnot. (Opetussuunnitelma, työversio 23.4.2008, 33.) Perheleiri kuuluisi vaihtoehtoisten opintojen suorittamisen yhtenä vaihtoehtona.

Sosiaalialan koulutusohjelman nuorisoasteen uusimman työversion mukaan perhetyön opintojakso kehittää erityisesti opiskelijan sosiaalialan eettistä osaamista, asiakastyön osaamista, sosiaalialan palvelujärjestelmäosaamista sekä yhteiskunnallista

analyysitaitoa. (Sosiaalialan opetussuunnitelma, työversio, 28.4.2008,30.) Perheleiri tukee hyvin näiden kompetenssien omaksumista.

3 OPPIMISYMPÄRISTÖ, OPPIMISTA TUKEVAT YMPÄRISTÖT

Aikaisemmin oppimisympäristö ymmärrettiin vain luokkahuoneena, joka oli muulta maailmalta suljettu tila, jossa ulkomaailman vaikutteet olivat vähäisiä. Nykyään asioita katsotaan laajemmin ja oppimisympäristöjä tarkastellaan laajemmin. Oppimisympäristöt on kirjattu opetussuunnitelmiin ja ne voidaan nähdä koulutuksen suunnittelun mallina ja ajattelutapana, jossa etsitään uudenlaisia tapoja oppia ja opettaa. Käytännössä ollaan siirtymässä opettaja- ja luokkahuonekeskeisestä oppimisympäristöajattelusta kohti laajempaa oppimisympäristöjen hyödyntämistä opetuksessa. (Manninen ym. 2007, 16.)

3.1 Oppimisympäristön määritelmä

Oppimisympäristö käsitteenä on ollut käytössä 1930-luvulta alkaen. Myöhemmin 1960-luvulla käsite tuotiin esille painottuen erityisesti aikuiskoulutuksen alueella korostaen sosiaalisen ja fyysisen oppimisympäristön soveltuvuutta aikuisopiskelijoille. Tieto- ja viestintäteknikan opetuskäytön myötä termi on tullut esille 80-luvun jälkeen erityisesti virtuaalisten ja verkkopohjaisten oppimisympäristöjen muodossa. Suomalaisessa kirjallisuudessa on yleistynyt seuraava määritelmä: ”Oppimisympäristö on paikka, tila, yhteisö tai toimintakäytäntö, jonka tarkoitus on edistää oppimista.” Konstruktivistiseen oppimiskäsitykseen perustuu seuraava Wilsonin määritelmä:

”Oppimisympäristö on paikka tai yhteisö, jossa ihmisillä on käytössään erilaisia resursseja, joiden avulla he voivat oppia ymmärtämään erilaisia asioita ja kehittämään mielekkäitä ratkaisuja erilaisiin ongelmiin”. (Manninen ym 2007, 16.)

Näissä edellisessä kappaleessa mainituissa määritelmissä keskeistä on se, että oppimisympäristö voidaan nähdä fyysisen tai virtuaalisen paikan tai tilan lisäksi myös ihmisten muodostamaksi yhteisöksi, joka muodostaa oppimista tukevan, vuorovaikutuksessa olevan verkoston, jolloin oppimisympäristö laajenee oppijan vapaa- ja työaikaan niveltäväksi joustavaksi kokonaisuudeksi. (Manninen ym. 2007, 16.)

Oppimisympäristöihin liittyy aina fyysinen, sosiaalinen, tekninen ja didaktinen ulottuvuus. Oppimisympäristön sosiaalinen ulottuvuus tarkoittaa esimerkiksi ryhmän roolia, vuorovaikutusta, keskinäistä kunnioitusta, yhteistyön ja mielihyvän ilmapiiriä. Tässä yhteydessä voidaan nostaa esille myös kulttuurinen ulottuvuus, jossa pyritään huomioimaan erilaisten kansallisuuksien tai alakulttuurien erityispiirteet oppimisympäristön ilmapiiriin luomisessa. (Manninen ym. 2007 16.)

Fyysinen ilmapiiri kuvaa esimerkiksi pöytien ja tuolien asettelua, ja yleensä fyysisen ympäristön mukavuutta kuten valaistusta, lämpöä ja tilavuutta. Tekniseen oppimisympäristöön kuuluu erilaisten teknisten ja telemaattisten välineiden opetussovellukset, joiden kriteereinä ovat välineiden helppokäyttöisyys, luotettavuus, edullisuus, nopeus ja ihmisläheisyys. Didaktisella ilmapiirillä tarkoitetaan didaktista lähestymistapaa, jonka varaan opetus ja oppiminen on rakennettu. Mikä tahansa ympäristö pitää sisällään kolme ensiksi mainittua ulottuvuutta, mutta vasta didaktinen ulottuvuus tekee siitä oppimisympäristön eli mille tahansa tilalle voidaan asettaa didaktisia, oppimista tukevia tavoitteita. (Manninen ym. 2007, 16.)

3.2 Oppiminen ja ympäristö

Oppimisympäristökeskustelun hyvä kysymys nykyisin on, että mikä on ympäristön rooli ja merkitys oppimisessa? Tätä käsitellään seuraavassa didaktisesta näkökulmasta. Oppimisympäristön erottaa luokka- ja kurssipohjaisesta opetuksesta se että oppimisympäristössä

- korostuu oppijan oma aktiivisuus ja itse ohjattu opiskelu
- opiskelu tapahtuu ainakin osittain joko simuloitussa tai autenttisessa reaali maailman tilanteessa
- opiskelijoilla on mahdollisuus olla suoraan vuorovaikutuksessa opittavan asian kanssa
- opetuksen suunnittelussa korostuu ongelmakeskeisyys oppiainekeskeisyyden sijasta
- opiskelu on kokonaisvaltainen ja ajallisesti pitkäkö prosessi jaksotettujen lyhytkestoisten oppituntien sijasta

- opiskelijan tukena on erilaisia tukihenkilöiden, mentoreiden ja asiantuntijoiden verkostoja
- opettajan rooli muuttuu tiedon jakajasta organisaattoriksi, tukihenkilöksi ja oppimisympäristön suunnittelijaksi.

(Manninen ym. 2007, 19.)

Oppimisympäristöajatteluun siirtymistä selittää paljolti se, että didaktiikassa ja oppimiskäsityksissä tapahtuneesta kehityksestä sekä yhteiskunnallisten muutosten aiheuttamat vaikutukset. Termin suosio liittyy myös humanistisen kasvatustilafilosofian (yksilö keskipisteenä) ja konstruktivismin (oppija on ympäristönsä aktiivinen havainnoija ja tiedon konstruoija) esiinmarssina. (Manninen ym. 2007, 21.)

Aikuisdidaktinen kehitys on ohittanut jo itseohjautuvuuden ylikorostamisen ja tilalle on tullut yhteistoiminnallisuuden, sosiaalisen vuorovaikutuksen ja oppimista tukevien didaktisten rakenteiden painotus. Tätä kehitystä kuvaa seuraava taulukko

Taulukko 1. Didaktisen ajattelun kehityslinjat opettajajohtoisesta opetuksesta yhteistoiminnalliseen oppimiseen (Manninen 2000)

	Opettajajohtoinen	Itseohjattu	Yhteistoiminnallinen
Oppimiskäsitys	behavioristinen	humanistinen	konstruktivistinen
Tavoite	tiedon saanti	yksilöllinen kehittyminen	ymmärtäminen
prosessi	ohjattu	itseohjattu	yhteistoiminnallinen
opetussuunnitelma	oppiainekeskeinen	opiskelijakeskeinen	ongelmalähtöinen
suhde toisiin	riippuvuus	itsenäisyys	vuorovaikutus
opiskelijan rooli	reaktiivinen	aktiivinen	interaktiivinen
kouluttajan rooli	asiantuntija	fasilitaattori	oppimisympäristöjen kehittäjä

3.3 Oppimisympäristöjen perustyyppit

Oppimisympäristön perustyyppien jaottelu toimii hyvin ajattelua ja kehittämistä tukevana jäsenyyksenä. Se nostaa esiin kolme erilaista tapaa rakentaa oppimisympäristöjä. Näitä ovat suljettu, avoin ja kontekstuaalinen oppimisympäristö. (Manninen ym. 2007, 19.)

Suljetussa oppimisympäristössä on valmiiksi suunnitellut opetukselliset tilanteet ja tavoitteet eli suunnittelu on pitkälti opettajajohtoista. Opettajajohtoisessa oppimisympäristössä opetusta ohjaa opettajan käsitys opettajan opettamisesta tiedon esittämisenä ja siirtämisenä esimerkiksi luennot ja seminaarityyppiset istunnot. Avoimessa oppimisympäristössä opettaja luo puitteet opiskeluun ja samalla mahdollistuu opiskelijan omaehtoinen opiskelu. Opiskelijakeskeisessä oppimisympäristössä opetuksen tavoitteiden, sisällön ja arviointitavan suunnittelu tapahtuu yhdessä opiskelijoiden kanssa. Opettajan tehtävä sisältyy opiskelijan tukemisprosessiin. Nämä oppimisympäristöt eivät ole toisiaan pois sulkevia vaan riippuu opetettavan aineen luonteesta mikä parhaiten soveltuu sen opettamiseen. (Heinilä 18.9.2007.)

”Uimaan oppii paremmin vedessä kuin kuivalla maalla”. Kontekstuaalisessa oppimisympäristössä oppiminen ja opiskelu siirretään luokkahuoneista todellisiin tai todellista jäljitteleviin ympäristöihin. Samalla siirrytään opetussuunnitelma-ajattelusta (oppitunteihin jaettu, oppisisältöihin pohjautuva opettajajohtoinen toiminta) oppimisympäristöajatteluun, jossa oppimisen kohteena ei ole oppisisältö vaan reaalityöllisyys ja sieltä nousevat ongelmat. Opiskelija muuttuu aktiiviseksi kokeilijaksi ja tekijäksi ja opettaja tukijaksi ja ohjaajaksi. Seuraavassa taulukossa kuvataan kontekstuaalisen oppimisympäristön eroja suhteessa perinteiseen opetussuunnitelmalliin. (Manninen ym. 2007, 20.)

Taulukko 2. Opetussuunnitelma-ajattelun ja oppimisympäristöajattelun vertailua oppimisympäristöjen rakentaminen oppimisteorian ja -orientaation pohjalle

Koulutuksen	Perinteinen pedagogi- nen opetussuunni- telma-ajattelu	oppimisympäristöajattelu
kohde	oppisisältö	reaalitodellisuus
motivaatio	ulkoinen/sisäinen (pakko tai oma kiin- nostus)	sisällöllinen (opittavasta sisällöstä nou- seva)
tavoite	oppimäärän omaksumi- nen	sisällöllinen pätevyyden kehittäminen
sisältö	opetussuunnitelmasta johdettu ja oppikirjoista johdettu	todellisuutta selittävät ”tiedolliset välineet”
menetelmät	opetuksen ”massatuo- tanton ” soveltuvat	opiskelijalähtöiset, tutki- vat, kehittävät
oppimistehtävät	suljettuja harjoitustehtäviä	avoimia harjoitustehtäviä
tukijärjestelmä	valmiit mallit ja ratkai- sut, opettajalähtöinen	yhteiset hankkeet opiskelijalähtöinen
arviointi	kontrolli, arvostelu	sisällöllinen, oppimista edistävä, todellisuuteen suhteuttava

4 KEHITTÄMISHANKKEEN PROSESSIN KUVAUS

4.1 Kehittämisen tarve esiin

Ensimmäinen alustava keskustelu kehittämishankkeen aiheesta käytiin Savonia-ammattikorkeakoululla lehtori Sirkka Puustinen - Niemelän kanssa 3.9.2007. Hän on ollut mukana alusta asti kehittämässä perheleiritoimintaa Perheen talo - yhteistyöhankkeen kanssa. Lehtori esitti huolensa perheleiritoiminnan jatkumisesta sosionomi-opiskelijoiden oppimisympäristönä, koska jo tuolloin oli tiedossa, että opetussuunnitelmaa tullaan muuttamaan ja että projektiopinnot päättyisivät nykyisessä muodossa. Hän ehdotti perheleiritoiminnan rakentamista tulevan opetussuunnitelman sisälle perhetyön opintojakson alle.

Lehtori Sirkka Puustinen-Niemelä oli kuitenkin jäämässä eläkkeelle lokakuussa 1.-5.10.2007 pidetyn perheleirin jälkeen. Hän ehdotti seuraajakseen lehtori Kristiina Kukkosta, joka oli myös tulossa opettajana mukaan perheleirille. Pidimme ennen leiriä alustavan suunnittelupalaverin, jossa sovimme ja suunnittelimme leirin sisältöjä ja oppimistehtävien luonnetta. Samassa palaverissa keskustelimme tarkemmin kehittämishankkeen ideasta ja sovimme, että pyytäisin opiskelijoilta luvan käyttää heidän projektiopintoihinsa laatimia henkilökohtaisia tavoitteita sekä leirin jälkeen kirjoitettuja projektiarviointeja niiden toteutumisesta.

Seuraavaksi pidimme yhteisen suunnittelupalaverin, johon osallistuivat kaikki leirille mukaan tulevat opiskelijat, opettajat ja ohjaajat. Leirisuunnittelun lomassa esitin kehittämishankkeeseen liittyvien aineistokeruupyynnön sekä kerroin opiskelijoille pitäväni leirin jälkeen vielä ryhmähaastattelun saadakseni lisäaineistoa kehittämishankkeeseen

4.2 Perheleiri oppimisympäristönä

Sosiaalialan koulutusohjelmassa luotavan osaamisen avulla tuetaan yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen sosiaalista turvallisuutta, toimintakykyisyyttä ja osallisuutta yhteiskunnassa sekä lähiyhteisöissä. Koulutusohjelmasta valmistuneiden tehtävänä on ehkäistä ja lievittää muuttuvan yhteiskunnan sosiaalisia ongelmia ja tukea erityisesti am-

mattikorkeakoulun toiminta-alueen asukkaiden hyvinvointia ja selviytymistä arjessa. (Sosiaalialan koulutusohjelma, opetussuunnitelma, 2006.)

Tähän edellisessä kappaleessa opetussuunnitelman kohtaan viitaten perheleirin taustateorianä käytetään sosiaalipedagogiikkaa ja sen metodologista suuntausta sosiokulttuurista innostamista. Sosiaalipedagogisen työn perusajatuksena on tarjota ihmisille mahdollisuus osallistua, kohdata toisia ihmisiä, tehdä mielekkäitä asioita ja kokea yhteisöllisyyttä toisten kanssa (Hämäläinen 1999, 72-73). Kehittämishanke on osittain toiminnallinen hanke. Toiminnallinen osuus oli 1.-5.10.2007 pidetty perheleiri, johon osallistui kahdeksan sosionomiopiskelijaa. Perheleirin esite ja ohjelma ovat liitteinä (LIITTEET 2 ja 3). Opiskelijat oli valmennettu kehittämishanketta varten siten, että heiltä pyydettiin ennen leiriä henkilökohtaiset tavoitteet kirjallisena, jotka he olivat itselleen asettaneet ja leirin jälkeen projektiarvioinnit (LIITE 4) kehittämishankkeen hankkeen analysoitaviksi.

Kuva 1. Opiskelijoiden ja opettajien ja ohjaajien yhteinen iltapalaveri

Perheleiri on opiskelijoille hyvä oppimiskokemus. Oppimisympäristö on vuorovaikutuksellinen, jossa joudutaan eläytymään, samastumaan ja sitä kautta ymmärtämään toinen toistaan. Sosiokonstruktivistisen oppimiskäsityksen mukaan oppiminen ja tiedon rakentuminen muodostuu vuorovaikutusprosessissa suhteessa ympäröivään yhteisöön, jossa opiskelijalla on aktiivinen rooli tiedon rakentamisessa.

(Leppiman ym. 2006, 37.)

Tilannetta, jossa oppimista tapahtuu, kutsutaan kontekstiksi, jolla tarkoitetaan sekä fyysisiä että oppimiseen liittyviä sosiaalisia että mentaalisia seikkoja. Opiskelijat osallistuvat käytännön toimintaan, jossa he joutuvat itse ajattelemaan ja ratkaisemaan eteen tulevia ongelmia. Tässä vaiheessa opettajan ja koko leirin yhteisön tuki on tärkeää. Tällaisessa oppimisympäristössä opiskelijat ja opettajat ovat läheisiä toisilleen, jolloin ilmapiirin kannustavuuteen ja joustavuuteen kannattaa kiinnittää huomiota. Tämä ilmenee parhaiten iltaisina pidetyissä palautekeskusteluissa, joissa voidaan tuoda valittuihin keskusteluaiheisiin uusia ratkaisuvaihtoehtoja arjen käytäntöihin. Opettajan tehtävänä on ohjata oppijaa käytännön ja teorian yhteen saattamisessa. (Leppiman ym. 2006, 38-39.)

4.3 Perheleirin yleiset tavoitteet

Perheleirin yleisiksi tavoitteiksi oli asetettu vanhemmuuden tukeminen ja perheiden omien voimavarojen vahvistaminen. Perheleiritoiminnan tausta nivoutuu sosiaalipedagogiikkaan joka suuntautuu arkeen ja ihmisen omien voimavarojen löytämiseen sekä sosiokonstruktivistiseen oppimiskäsitykseen. Lähtökohtana on asiakkaan konkreettinen auttaminen. Päivittäisten toimintojen ja kokemusten myötä vanhempien itsekunnioitus ja päätöksentekokyky vahvistuvat. Vanhemmat toimivat välillä opiskelijoiden opettajina esim. heidän omien lapsiensa tuntemisessa, hoidossa, kasvatuksessa ja kodinhoidollisissa taidoissa. Vanhemmat muodostavat leirillä kasvatuksellisen yhteisön. Päivän tapahtumat käydään läpi iltapalaverin yhteydessä.

4.4 Opiskelijoiden yhteiset tavoitteet

Opiskelijoiden, Savonia-ammattikorkeakoulun ja Perheen talo-yhteistyöhankkeen kanssa laadittiin kirjallinen sopimus sosiaali- ja terveysalan opiskelijoiden projekti-työskentelyn järjestämisestä. Opiskelijoiden yhteisiksi oppimistavoitteiksi oli asetettu vuorovaikutus perheiden ja lasten kanssa, ohjausmenetelmien ja taitojen kehittäminen, ongelmatilanteiden kohtaaminen ja niissä toimiminen.

4.5 Opiskelijoiden henkilökohtaiset tavoitteet

Jokaiselle opiskelijalle laadittiin myös oma henkilökohtainen sopimus projekti-työskentelyn järjestämisestä. Opiskelijat olivat asettaneet omiksi tavoitteikseen projektissa seuraavia asioita:

- perhetyö - käsitteen avaus sekä luoda mielikuva perheleirityöstä
- vuorovaikutus perheiden kanssa ja molemmin puolisen luottamuksellisen suhteen luominen
- oppia toimimaan rakentavasti mahdollisissa ongelmatilanteissa.
- omien rajojen löytäminen
- yksilöllisyyden hahmottaminen ohjaamisessa ja kommunikoinnissa
- ryhmänohjaustaitojen kehittäminen (paljon eri ikäisiä lapsia; eri tyyliä)
- tarkkailla omaa joustavuutta ja tilannetaajua
- vuorovaikutus vanhempien ja lasten kanssa
- vanhempien kasvatuksen tukeminen
- lastenhoitotaitojen kehittäminen.

Edellä luetellut teemat toistuivat hieman eri sanoin lähes kaikkien opiskelijoiden asettamissa tavoitteissa. Vuorovaikutustaitojen kehittäminen oli kaikkien tavoitteissa mainittuina.

4.6 Opiskelijoiden henkilökohtaisten tavoitteiden saavuttaminen projektiarviointien mukaan

” Aluksi oman perheen kanssa oli jännittävää ja varautunutta. Lopulta lapsikin uskalsi leikkiä minun kanssa ilman äitiä. Saavutin tavoitteeni hyvästä suhteesta perheen ja itseni välillä. Olen ollut yhteydessä perheeseen myös myöhemmin.”

Opiskelijoiden itsearvioinneissa toistuivat samat teemat hyvin paljon kuin heidän asettamissaan tavoitteissa. Ryhmätyötaidot ja ohjausmenetelmien harjaantuminen oli mainittu kaikkien arvioinneissa. Vuorovaikutustaitojen kehittyminen sekä perheiden kohtaaminen aidoissa tilanteissa koettiin myös tärkeiksi. Suurin osa opiskelijoista kykeni myös kuvaamaan niiden vahvistumista rohkeuden ja luottamuksen kasvaessa omiin taitoihin. Oman perheen saaminen oli monelle opiskelijalle uusi ja haastava asia.

” Välillä saattoi olla henkilökohtaisemmissa ongelmissa olla väsynyt ja voimaton ja neuvoton, mutta merkittävää oli huomata kuinka paljon keskustelu asiasta helpotti oloa.”

” Leiri oli hyvin tiivis ja altis kuohunnalle ja tiedosti sen tosiasiana niin huomasi, että oma suhtautuminen muutoksiin ja ongelmiin oli tynnempi kuin yleensä. Ohjaajien tyyneys vaikutti yleiseen ilmapiiriin merkittävästi.”

Ongelmanratkaisutaidoissa jotkin opiskelijat kykenivät arvioimaan oman käyttäytymisensä suhdetta tilanteen hallintaan. Ongelmiin puuttuminen ja niistä keskusteleminen toisten kanssa koettiin myös tärkeäksi. Yhteistyön ja yhteisöllisyyden kokeminen ja merkityksen omassa tehtävissä tuotiin esille lähes jokaisen arvioinneissa.

”Silmät avautuivat lastensuojelullisen työn mahdollisuuksiin tulevaisuudessa. Huomasin mm. kuinka joillakin on ollut "heikko" lapsuus tai kuinka jotkut ovat joutuneet pelkäämään joitakin asioita. Nousi tuntemus, että ehkä haluaisi tulevaisuudessa toimia jollakin tavalla lastensuojelullisissa tehtävissä, jotta voisi omalla työllään auttaa lapsia saamaan turvallisen ja hyvän lapsuuden.”

Yksi opiskelija pohti oppimistaan laajemmassa lastensuojeluun liittyvässä kontekstissa. Hän kykeni syvällisemmin kytkemään havainnoimaansa ja oppimaansa ammatillisiin kompetensseihin.

5 RYHMÄHAASTATTELU

Hirsjärven mukaan tutkimushaastattelu on kirjallisuudessa jaoteltu moniin ryhmiin. Tavallisesti haastattelulajeja jaotellaan sen mukaan, miten strukturoitu haastattelutilanne on. Toisena ääripäänä on täysin strukturoitu haastattelu, jossa kysymykset esitetään tietyssä järjestyksessä ja toisena ääripäänä on täysin strukturoimaton, täysin vapaa haastattelu, jossa tietyn aiheen ympärillä keskustelu voi rönsyillä vapaasti. (Hirsjärvi ym. 2000, 204 -205).

Tässä kehittämishankkeessa käytettiin näiden edellisessä kappaleessa mainittujen ääripäiden välimuotoa eli teemahaastattelua, jossa haastattelun aihepiirit on tiedossa ja kysymykset etukäteen laadittuja. Teemahaastattelussa kuitenkin annetaan haastateltaville vapautta kertoa muutakin mieleen tulevaa, joka liittyy aiheeseen.

Ryhmähaastattelu pidettiin Savonia-ammattikorkeakoululla eräässä luokassa perjantaina 16.11.2007 klo 10.00. Läsnä olivat kaikki perheleirillä projektiopintojaan suorittaneet opiskelijat eli seitsemän opiskelijaa. Haastattelua varten oli pöydät ja tuolit aseteltu ympyrän muotoon, että kaikki haastatteluun osallistujat näkisivät toisensa.

Haastattelu aloitettiin yleisellä fiilis-kierroksella, jossa käytettiin apuna Pesäpuu ry:n Nalle-tunnekortteja. Jokainen opiskelija sai ottaa sellaisen kortin, joka kuvasi sen hetkistä olotilaa. Opiskelijat olivat aika väsyneitä syksyn puurtamisen jälkeen ja odottivat kovasti seuraavalla viikolla alkavaa joululomaa. Muuten he olivat innoissaan saadessaan palata yhdessä vielä perheleiriin liittyviin muistoihin.

Haastattelu suoritettiin siten, että haastattelija esitti kaksi kysymystä ja sen lisäksi lopuksi jokainen sai vielä kertoa ajatuksiaan vapaasti. Vastaukset kirjattiin paperille sitä mukaa, kun opiskelijat kertoivat omin sanoin vuorotellen. Ensimmäinen kysy-

mys oli Mitä ja miten opitte perheleirillä? Toinen kysymys oli Miten kehittäisit perheleiriä oppimisympäristönä jatkossa?

5.1 Mitä ja miten opitte perheleirillä?

Kaikki kertoivat oppineensa perheiden kohtaamista ja siihen miten suhtautua erilaisiin perhetilanteisiin. He kokivat, että rohkeus kasvoi leirillä puuttua erilaisiin tilanteisiin. He kertoivat myös, että tämä rohkeus näkyi eräänlaisena siirtovaikutuksena perheleirin jälkeen tapahtuneisiin kohtaamisiin. Vuorovaikutuksellisuuden oppinen ja sen luominen onnistui myös. Kaikki kokivat, että perheiden seuraaminen vierestä koettiin tärkeäksi eli opiskelijat ymmärsivät kuinka tärkeää on havainnoida ja saada sitä kautta oppimisen kokemuksia.

Vastuunjakaminen ja yhteisöllisyys oli monelle opiskelijalle uudenlainen oppimiskokemus eli he ymmärsivät kuinka tärkeää on osata pyytää apua ajoissa toisilta opiskelijoilta ja työntekijöiltä eli ei tarvitse yrittää liikaa yksin.. Opiskelijat kokivat että oppimista on tapahtunut kokonaisuudessaan monella alueella ja itseluottamus omiin taitoihin kasvoi. Myös omien rajojen tunnistaminen välillä hyvinkin haastavissa ja ympäri vuorokautisissa tilanteissa oivallettiin ja monet opiskelijat mainitsivat tähän lisäksi että leirijakso kasvatti paineen sietokykyä.

5.2 Miten kehittäisit perheleiriä oppimisympäristönä jatkossa?

Opiskelijat kokivat, että heillä oli liian vähän vapaa-aikaa perheleirin aikana. Vapaa-ajan vähyys ilmeni heidän mielestään liiallisena väsymisenä ja silloin uusien asioiden oppiminen on vaikeaa ja haasteellista. He kokivat, että heidän roolinsa opiskelijoina ei ollut selvä vaan heiltä odotettiin välillä sellaista osaamista, jota heillä ei vielä voinut olla. Tähän he toivoivat selkeämpää suunnittelujaksoa ennen leiriä, jossa olisivat kaikki mukaan tulevat ohjaajat ja opettajat mukana. Suunnitteluissa he toivoivat saavansa enemmän tietoa omista ”perheistään” jo ennen leiriä. Nyt he saivat tietää perheistään vähän ennen leirin alkua ja silloinkin vain pääkohdat eli mitään lastensuojeluun liittyviä yksityiskohtia heille ei kerrottu. Opiskelijat ehdottivat sellaista, että he voisivat luoda paremmin leirin vuorovaikutuksellisen suhteen omiin

perheisiinsä. Nyt heillä ei ohjelman mukaan ollut tilaisuutta rauhassa tutustua omiin perheisiin vaan ohjelman mukaan oli kaikille yhteistä ohjelmaa.

Opiskelijoilla oli jokaisella oma nimikkoperhe lukuun ottamatta kahta opiskelijaa, joilla oli yksi yhteinen perhe, jossa oli useampia pieniä lapsia. Opiskelijat kehittäisivät toimintaa siten, että jatkossa opiskelijat voisivat toimia pareina, jolloin oppimiseen liittyvä reflektointi onnistuisi paremmin sekä se mahdollistaisi myös omat vapaat hetket. Tässä kohtaa keskusteltiin työsuojelullisista näkökulmista oppimisympäristön kehittämisessä.

Sosiaalipedagogiikan oppitunti leirille lähtiessä koettiin hyvänä. Alustuksen piti lehtori Sirkka Puustinen-Niemelä ja se kesti yhden oppitunnin ajan. Opiskelijat kuitenkin toivoivat jatkossa, että perheleiriin liittyviä teoreettisia tuokioita olisi useampi ennen leiriä joidenkin viikkojen aikana. Tähän taustateoriaan liittyen opiskelijat kyysivät vastakysymyksen, että mitä on tarkoitus oppia eli perhetyön yleiset tavoitteet pitäisi käydä heidän mielestään paremmin läpi. Opiskelijat kokivat teoreettisen kytken jääneen koko leirin ajalta kovin laihaksi.

Oppimistehtäviin opiskelijat toivoivat enemmän henkilökohtaista palautetta leirin aikana päivittäin. Nyt selkeästi henkilökohtaista palautetta annettiin vain yhdessä iltapalaverissa, joka koettiin hyvin tärkeäksi. Opiskelijat esittivät esimerkiksi, että joka päivä voisi olla opettajan kanssa kahdenkeskinen keskustelu vaikka siitä miten hoidit sen ja sen tilanteen tänään, mitä olisit voinut tehdä toisin ja mitä kehittämisen alueita olisi. Näitä keskusteluja kyllä käytiin joka ilta pidetyissä ohjaajapalavereissa, jotka opiskelijat kokivat erittäin tärkeiksi myös tunteiden luottamuksellisiksi purku-tilanteiksi. Ajankohdan vuoksi monet vaan kokivat olleensa niin väsyneitä, että palaverit tahtoivat muuttua hervottomiksi naurutuokioiksi - jotka kuitenkin koettiin erittäin tärkeiksi yhteisöllisyyden ja rentoutumisen hetkiksi. He kokivat, että perheleirin tavoitteista olisi hyvä kertoa ennen leiriä vähän tarkemmin.

6 TOIMENPIDE-EHDOTUS JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Aineiston perusteella voidaan todeta, että opiskelijat kokivat oppineensa paljon monenlaisia perhetyöhön liittyviä tärkeitä asioita perheleirin aikana. He pitivät perheleiriä hyvänä ja aitona paikkana kokeilla erilaisia perhetyön menetelmiä ja perheiden kohtaamista ja vuorovaikutuksen syntymistä. Käytännön kytkeminen teoriaan oli kuitenkin opiskelijoiden mielestä ohutta ja siihen he toivoivat jatkossa muutosta.

Kehittämishankkeen toimenpide-ehdotuksena esitetään, että perheleiri oppimisympäristönä sisällytetään jatkossa uudessa 1.8.2008 käyttöön otettavassa sosiaalialan nuorisoasteen koulutusohjelman opetussuunnitelmassa vaihtoehtoisten ammat-
tiopintojen sisälle perhetyön opintojaksoon. Perheleiri kytketään samalla perhetyön ja mahdollisesti myös sosiaalipedagogiikan teoriaopintoihin. Perheleiri oppimisympäristönä opintojen laajuus olisi 3 op.

Oppimistehtävien laadinnassa voidaan hyödyntää esimerkiksi Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulun harjoittelun kehittämisen hanketta Aineksia onnistuneeseen harjoitteluun tuottamaa materiaalia (Aineksia onnistuneeseen harjoitteluun, 2006.) sekä muuta Savonia-ammattikorkeakoulun tuottamaa perhetyön materiaalia sovelletusti. Tärkeintä on saada opiskelijat näkemään perheleiri oppimisympäristönä, jossa oppiminen tapahtuu aidossa ympäristössä.

Aineksia onnistuneeseen harjoitteluun (2006) hankkeen mukaan työssäoppimisessa hyödynnetään avoimia oppimisympäristöjä, joissa oppiminen perustuu oppijan omalle toiminnalle ja sen haasteisiin. Parhaiten opitaan siinä yhteydessä, missä toimintaa sovelletaan käytännössä. Tämän takia ammatillinen opiskelu ja ympäröivä todellisuus eivät liikaa saisi poiketa toisistaan. (Aineksia onnistuneeseen harjoitteluun, 2006, 6.)

Oppiminen perheleirin tyyppisessä oppimisympäristössä tapahtuu usein ennakoimatta, jolloin niin sanottu hiljainen tieto on merkittävää. Hiljainen tieto siirtyy eri tavoin sosiaalisen kanssakäymisen ja tiedon jakamisen kautta. Opiskelijoiden työ- ja niihin liittyvissä oppimistehtävissä tulee olla selkeä tavoite ja mahdollisuus kokonaisuuksien ymmärtämiselle ja opiskelijan pitää saada luottaa työyhteisön apuun.

Kehittämishankkeen kirjallisesta tuotoksesta on hyötyä, kun opettajat perustelevat pedagogisesti perheleiriä oppimisympäristönä. Perheleiri olisi selkeästi opetussuunnitelmaan kirjattu oppimisympäristö. Opettajat saisivat käyttää työaikaansa sekä suunnitteluun että leirillä olemiseen eli opettajien työajan resursointi olisi kunnossa. Nykyisin opettajat ovat olleet perheleirillä lähes vapaaehtoistyössä.

Kehittämishankkeen haasteena tällä hetkellä on ratkaista samalla yhdessä opettajien kanssa mitkä ovat vaihtoehtoiset tavat suorittaa perhetyön opinnot niille, jotka eivät pääse mukaan perheleirille. Mahdollinen ratkaisu tähän haasteeseen voisi olla, että perheleiriin liittyvät oppimistehtävät ja pedagogiset käytännöt voisivat olla sovellettavissa esimerkiksi muihin kolmannen sektorin perhetyötä tekevien yhdistysten toimintoihin.

LÄHTEET

Aineksia onnistuneeseen harjoitteluun, Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu, 2006, Harke, harjoittelun kehittäminen 2004 - 2006

www.cop.fi/harke/tietopankki/harke-tietopankki/julkaisut/Aineksia%20onnistuneeseen%20harjoitteluun.pdf, luettu 15.3.2008.

Hirsjärvi Sirkka, Remes Pirkko, Sajavaara Paula, 1997, 5.painos, Tutki ja kirjoita, Kustannusosakeyhtiö Tammi, Tammer-Paino Oy, Tampere. 2000.

Hämäläinen Juha. 1999. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Leppiman Anu, Puustinen-Niemelä Sirkka. 2006. Moniammatillisen perhetyön oppiminen ja opettaminen, Savonia-ammattikorkeakoulu, Iisalmen yksikkö, Kopiojyvä Kuopio.

Manninen Jyri, Burman Anne, Koivunen Annukka, Kuittinen Esko, Luukannel Saara, Passi Sanna, Särkkä Hanna. 2007. Oppimista tukevat ympäristöt, johdatus oppimisympäristöajatteluun, Opetushallitus. Vammalan Kirjapaino oy, Vammala.

Sosiaalialan koulutusohjelma/nuorisoaste lv 2006 – 2009 SS6-ryhmät 7.6.2006/ opettajaversio/opetussuunnitelma.

Opetussuunnitelma, Sosiaalialan koulutusohjelma/nuorisoaste 2008 - 2011. Savonia-ammattikorkeakoulu Iisalmen yksikkö/ työversio 23.4.2008.

Painamattomat lähteet

Heinilä Henna, luento. 18.9.2007. Oppimisympäristöt, oppimisympäristöajattelun taustaa, Kuopio, Taokk, 6K2A/B

Opiskelijoiden projektiarviointilomakkeet

Sosiaalialan koulutuskohtaiset kompetenssit (osaamisalueet)

LIITE 1

Koulutusohjelmakohtaiset kompetenssit (Degree Programme in Social Studies)	Osaamisalueen kuvaus (Knowledge and Skills)
Sosiaalialan eettinen osaaminen (Ethical Competences in Social Work)	Sosionomi (AMK) on sisäistänyt sosiaalialan arvot ja ammattieettiset periaatteet ja sitoutuu toimimaan niiden mukaisesti. Hän kykenee sosiaalialan ammattien edellyttämään eettiseen reflektioon. Hän ottaa huomioon jokaisen yksilön ainutkertaisuuden ja kykenee toimimaan arvostirittioita sisältävissä tilanteissa. Sosionomi (AMK) edistää tasa-arvoa ja suvaitsevaisuutta sekä pyrkii huono-osaisuuden ehkäisemiseen yhteiskunnan, yhteisön ja yksilön näkökulmista.
Asiakastyön osaaminen (Client Work)	Sosionomi (AMK) osaa luoda ammatillisen ja asiakasta osallistavan vuorovaikutus- ja yhteistyösuhteen. Hän ymmärtää asiakkaan tarpeet ja voimavarat kontekstisidonnaisesti. Sosionomi (AMK) osaa soveltaa erilaisia teoreettisia lähestymistapoja ja työmenetelmiä tarkoituksenmukaisesti sekä arvioida niitä. Hän osaa tukea ja ohjata tavoitteellisesti erilaisia asiakkaita ja asiakasryhmiä heidän arjessaan, kasvun ja kehityksen eri vaiheissa ja eri elämäntilanteissa.
Sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen (Social Services)	Sosionomi (AMK) tuntee hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta tukevat palvelujärjestelmät ja niihin liittyvän lainsäädännön. Hän osaa hahmottaa palveluiden muutoksia ja pystyy osallistumaan niiden monipuoliseen kehittämiseen. Hän osaa suunnata ja koota tarpeen mukaisia palveluita erilaisissa elämäntilanteissa olevien asiakkaiden tueksi, osaa toimia moniammatillisissa verkostoissa ja hallitsee palveluohjauksen.
Yhteiskunnallinen analyysitaito (Social Analysis)	Sosionomi (AMK) ymmärtää yksilön ja yhteiskunnan välisen suhteen ja osaa jäsentää ja analysoida sitä erilaisista teoreettisista näkökulmista. Hän ymmärtää ihmisten sosiaalisten toimintaedellytysten muotoutumisen ja yhteiskunnallisen päätöksenteon välisen yhteyden. Sosionomi (AMK) osaa jäsentää sosiaalisia ongelmia yhteiskunnallisesta viitekehyksestä.
Reflektiivinen kehittämis- ja johtamisosaaminen (Reflective Development and Management)	Sosionomi (AMK) on sisäistänyt reflektiivisen ja tutkivan työotteen. Hän osaa arvioida toimintansa teoreettisia lähtökohtia ja soveltaa vaihtoehtoisia ajattelu- ja lähestymistapoja. Hänellä on käytäntöpainotteista tutkimuksellista osaamista ja hän osaa tuottaa uutta tietoa. Hän osaa toimia työyhteisön aloitteellisenä esimiehenä ja aktiivisena jäsenenä. Hän osaa kehittää ja johtaa sosiaalialan osaamista, työyhteisöjä ja palveluja moniammatillisena yhteistyönä.
Yhteisöllinen osaaminen ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen (Community and Society)	Sosionomi (AMK) ymmärtää yhteisöjen toimintaperiaatteita ja kulttuureita sekä osaa yhteistyössä muiden kanssa vahvistaa ja luoda kansalaisuutta tukevaa yhteisöllisyyttä ja osallisuutta. Hän osaa toimia erilaisissa kansalais- ja viranomaisverkostoissa ja luoda niitä. Sosionomi (AMK) kykenee osallistumaan yhteiskunnalliseen arvokeskusteluun ja vaikuttamaan päätöksentekoon yhteistyössä asiakkaiden ja muiden toimijoiden kanssa. Hän tunnistaa epätasa-arvoa tuottavia rakenteita ja toimii niiden purkamiseksi.

Perheleiri

1.-5.10.2007

alkaa ma klo 17.00 ja päättyy pe klo 12.00

Kyrönniemen Hiljaisuuden keskuksessa Vieremällä

Leiri on tarkoitettu perheille, joilla on tarvetta pysähtyä arjen keskellä ja tarkastella omia voimavarojaan. Leirille mennään pienoisbussilla tai omalla autolla. Leirikoulu tai kuljetus kouluun järjestetään.

Leirin hinta on 40 € aikuinen ja 10 € lapsi ja alle 2-vuotiaat ilmaiseksi

MAJOITUS: 2-4 hengen huoneissa

RUOKAILU: kaikki ruokailut valmistetaan yhdessä leiriläisistä ja ohjaajista kootuissa ryhmissä vuorotellen

LEIRILLÄ

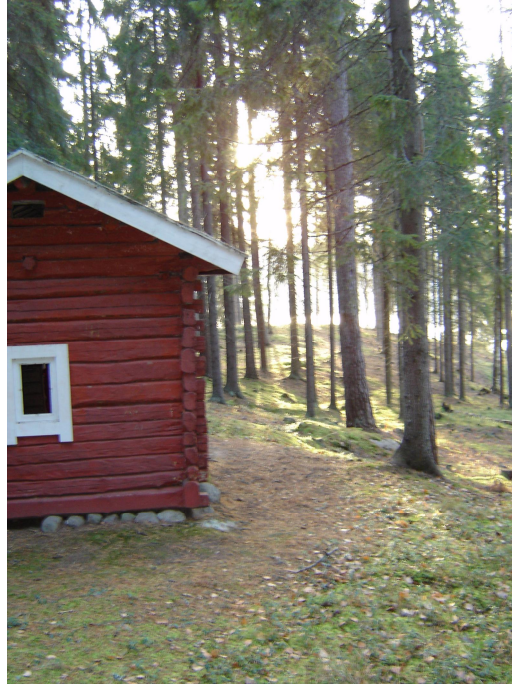
- ULKOILLAAN JA SEIKKAILLAAN LUONTOPOLUILLA
- PAISTETAAN LETTUJA JA MAKKARAA
- LAULETAAN, PELATAAN, MAALATAAN JA PIIRRETÄÄN
- JUHLITAAN
- TEHDÄÄN RYHMÄTÖITÄ VANHEMMUUDESTA JA VUOROVAIKUTUKSESTA
- NAURETAAN JA ILOITAAN JA SITÄ KAUTTA VOIMISTUTAAN
- SAUNOTAAN JA RENTOUDUTAAN

Leirille otetaan 24 leiriläistä ilmoittautumisjärjestyksessä

ILMOITTAUTUMINEN: Perheen talo -yhteistyöhanke,
Mannerheimin Lastensuojeluliiton
Iisalmen yhdistys ry
Iisalmen Pelastakaa Lapset ry
Ylä-Savon Ensi- ja turvakotiyhdistys ry
 hankevastaava Sinikka Niskanen, p.040 -7431773
 Ilmoittautuneille lähetetään tarkka ohjelma kaksi viikkoa aikaisemmin

Leirin järjestää Perheen talo -yhteistyöhanke, Savonia -ammattikorkeakoulu ja Iisalmen Pelastakaa Lapset ry

KYRÖNNIEMEN PAPPILA

Kyrönniemi kutsuu leiriläisiä tutustumaan vanhaan Juhani Ahon aikaiseen pappilamiljööseen, joka samalla on viehättävässä maisemassa toimiva nykyaikainen monitoimikeskus. Kiviseinäisestä navetasta kirkoksi muutettu rakennus on Kyrönniemen helmi ja sydän.

Luonnonsuojelualue

Kyrönniemi sijaitsee nimensä mukaan Vieremänjärven luonnonkauniissa niemessä. Vesi ympäröi lähes joka puolelta yrönniemen hiljaisuuden keskusta. Pappilamiljöön lisäksi Kyrönniemen alueeseen kuuluu noin seitsemän hehtaaria suuri luonnonsuojelualue.

Navetakirkon nurkalta lähtee vajaan kilometrin polku halki jylhän metsikön ja runsaan kasvillisuuden. Polun päässä, lähes niemen nokassa, nököttää Juhani Ahon aikainen lasten leikkeihin käyttämä pikku mökki.

Rukoushempolku

Pihapiiriin on valmistettu kiviset rukoushelmet, jotka on asetettu helppokulkuisen polun muotoon. Ehkä polunvarrelta löytyy elämäntilanteeseen sopivan värinen kivi - rukoushelmi, jonka edessä haluaa hiljentyä pitemmänkin aikaa.

Rantasauna

Kyrönniemen puulämmitteinen rantasauna on vanha ja monta löylynlyöjä sukupolvea nähnyt, mutta edelleen se antaa makoisat lölyt. Vilvoitellessa voi katsella kaunista järvimaisemaa tai pu-lahtaa uintilenkille.

NÄMÄ KAIKKI OVAT KÄYTÖSSÄMME KOKO LEIRIN AJAN!

PERHELEIRI KYRÖNNIEMESSÄ 1.-5.10.2007
ALUSTAVA OHJELMARUNKO:

LIITE 3

MAANANTAI 1.10.2007

klo 9.00 Oppitunti opiskelijoille sosiokulttuurisesta innostamisesta, Sirkka
klo 10.00 Kokoontuminen Savonia-ammattikorkeakoululle, josta kokoonnutaan kaup-
 paan ja koulun liikunta- ja tarvikevaraston kautta Kyrönniemeen noin klo 12.00

MAANANTAIN RUOKARYHMÄ: Sirkku, Mia, Pihla

KLO 12.00 LEIRIVALMISTELUJA KYRÖNNIEMESSÄ

- HUONEET KUNTOON
- RUOAN VALMISTELU

**KLO 16.30 KOKOONTUMINEN NAISTENTALOLLE, JOSTA KULJETUS
 KYRÖNNIEMEEN**

KLO 17.00 SAAPUMINEN LEIRIPAIKALLE

- TERVETULOA JA MAJOITTUMINEN
- OPISKELIJOILLE NIMIKKOPERHEET
- PAIKKAAN TUTUSTUMINEN
- RUOKARYHMIEN JAKO

KLO 17.30 RUOKAILU

KLO 18.00 TOIMINTATUOKIO

- Ø VANHEMMAT - KRISTIINA KUKKONEN
- OPISKELIJAT – LAPSET
 - NIMILAPPUJEN JA OVIKYLTTIEN ASKARTELU

KLO 19.30 YHTEINEN HETKI

- FIILISKIERROS
- ILLANVIETTO
- TUTUSTUMISPELEJÄ

KLO 20.00 ILTAPALA

KLO 21.30 ILTAPESUILLE

KLO 22.00 HILJAISSUUS

OHJAAJIEN ILTAPALAVERI

TIISTAI 2.10.2007

TIISTAIN RUOKARYHMÄ: _____

KLO 7.30 HERÄTYS

KLO 8.00 AAMUPALA

KLO 8.30 TOIMINTATUOKIO – VANHEMMAT > KRISTIINA KUKKONEN

OPISKELIJAT – LAPSET

ULKOILU, MUOVAILU, PALAPELIT, SADUT YMS.

ASKARTELU

KLO 11.30 RUOKAILU

**LOIKOILUA, LEIPOMISTA VÄLIPALALLE, ALOITETAAN KASSIEN TE-
KOA, ASKARTELUA**

KLO 13.00

OPISKELIJAT – LAPSET

- **LEIRIKOULU OSALLE LAPSISTA**

KLO 14.30 VÄLIPALA, KAHVI

**KLO 15.00 TOIMINTATUOKIO VANHEMMILLE > SIRKKA PUUSTINEN-NIEMELÄ
LAPSET > OPISKELIJAT ALOITTAÄ SADUTUKSEN**

KLO 16.00 RUOAN VALMISTUSRYHMÄ

KLO 17.00 RUOKAILU

KLO 18.00 SAUNOMISTA JA YHDESSÄOLOA

KLO 20.00 ILTPALA

*** ILLANVIETTO, FILISKIERROT
YHTEISLAULUA, LAULULEIKKEJÄ**

KLO 21.00 ILTAPESUILLE

KLO 22.00 HILJAISUUS

OHJAAJIEN ILTAPALAVERI

KESKIVIIKKO 3.10.2007**KESKIVIIKON RUOKARYHMÄ:** _____**KLO 7.30 HERÄTYS****KLO 8.00 AAMUPALA****KLO 8.30 VANHEMMAT – SINIKKA NISKANEN****OPISKELIJAT – LAPSET****ULKOILU, PUUHAILU, KASSIEN TEKO JATKUU, KIVIEN MAALAUUS****LEIRIKOULU OSALLE LAPSISTA****KLO 11.30 RUOKAILU****LOIKOILUA, LEIPOMISTA VÄLIPALALLE****OPISKELIJAT – LAPSET**

- **LASTEN ESITYSTEN VALMISTELUA**

KLO 14.30 VÄLIPALA, KAHVI**KLO 15.00 LUONTOPOLKU – OPISKELIJAT SUUNNITTELEE****KLO 16.00 RUOAN VALMISTUSRYHMÄ****KLO 17.00 RUOKAILU****KLO 18.00 SAUNOMISTA JA YHDESSÄOLOA****KLO 20.00 ILTAPALA**

- **ILLANVIETTO, MUSISOINTIA**

KLO 21.00 ILTAPESUILLE**KLO 22.00 HILJAISUUS****OHJAAJIEN ILTAPALAVERI**

TORSTAI 4.10.2007

TORSTAIN RUOKARYHMÄ: _____

KLO 7.30 HERÄTYS
KLO 8.00 AAMUPALA

KLO 8.30 VANHEMMAT - SIRKKA PUUSTINEN - NIEMELÄ
OPISKELIJAT – LAPSET

- **LEIRIKOULU OSALLE LAPSISTA**
- **ESITYSTEN JA REKVISIITAN VALMISTELUA**
- **ULKOILU, PUUHAILU YMS.**

KLO 11.30 RUOKAILU

LOIKOILUA, LEIPOMISTA VÄLIPALALLE

KLO 13.00
VANHEMMAT - SIRKKA PUUSTINEN-NIEMELÄ
OPISKELIJAT – LAPSET

- **LASTEN ESITYSTEN HARJOITTELU**

KLO 14.00 VÄLIPALA, KAHVI

KLO 14.30 KOKO PERHEEN ENSIAPU -OPISKELIJAT

KLO 17.00 RUOKAILU

KLO 18.00 ILTAJUHLAN VALMISTELUA
KLO 20.00 ILTAJUHLA JA ILTAPALA

KLO 21.00 ILTAPESUILLE

KLO 22.00 HILJAISUUS

OHJAAJIEN ILTAPALAVERI

PERJANTAI 5.10.2007

KLO 7.00 KEITTIÖRYHMÄ PUURON KEITTOON

KLO 8.00 HERÄTYS

KLO 8.30 AAMUPALA

KLO 9.00 LEIRIN SIIVOUS

KLO 11.00 RUOKAILU

KLO 11.30 LEIRIPALAUTE JA LOPPUHALAUKSET

§ **Opiskelijat laativat nimikkoperheilleen palautepuheen ja antavat pienen muiston perheille**

KLO 12.00 KOTIMATKALLE

*** siivoilut**

*** tavaroiden palautukset koululle ja Onniin ja Ilonaan**

SOSIAALI- JA TERVEYSALA

PROJEKTISUUNNITELMA JA PROJEKTIARVIOINTI

Opiskelija	
Ryhmä	SSB6S1
Projekti	Perheleiri Vieremän Kyrönniemessä 1. - 5.10.2007 PerheenTalo -yhteistyöhanke Hankevastaava Sinikka Niskanen
Opintojakso (koodi, op-määrä)	
Vastaava opettaja	Kristiina Kukkonen
Opintojakso hyväksytty	
Merkitty rekisteriin	

PROJEKTIN KUVAUS

Projektin lähtökohdat

Perheleiritoiminnan teoreettinen tausta nivoutuu sosiaalipedagogiikkaan, joka suuntautuu ihmisen arkeen ja omien voimavarojen löytämiseen. Lähtökohtana on asiakkaan konkreettinen auttaminen. Vanhemmat toimivat välillä opiskelijoille opettajina esimerkiksi heidän omien lastensa tuntemisessa, hoidossa, kasvatuksessa ja kodinhoidollisissa taidoissa. Perheleirille osallistuneet vanhemmat muodostavat leiriviikon ajaksi kasvatuksellisen yhteisön. Päivän tapahtumat käydään yhdessä läpi iltapalaverien yhteydessä.

Projektin tavoitteet

Perheleirin tavoitteena on vanhemmuuden tukeminen ja kasvatustietoisuuden lisääminen. Perheleirillä päivittäisten toimintojen ja kokemusten myötä vanhempien itsekunnioitus ja päätöksen tekokyky vahvistuvat. Leirillä vahvistetaan vanhempia erilaisissa toiminnoissa käyttämään ja soveltamaan omia taitojaan sekä tiedostamaan heidän lahjakkuuksiaan vanhemmuuteen liittyvissä asioissa, toiminnallisuudessa ja elämyksellisyydessä.

Vastuullisuus on yksi yhteisökasvatuksen perustavoitteista. Hyvä itseluottamus ja tukeva, myönteinen asenne toinen toisiaan kohtaan osoittaa vastuullisuutta yhteisen päämäärän saavuttamiseksi ja omaan minään. Kaikki leiriläiset osallistuvat päivittäisten rutiinien tekemiseen ja sitä kautta kokevat itsensä tärkeiksi yhteistyökumppaneiksi. Olennaista on elämysten ja kokemusten yhteinen jakaminen jokaisen omiksi kokemuksiksi.

Projektin organisaatio ja rahoitus

Perheen Talo -yhteistyöhanke

- Mannerheimin lastensuojeluliitto Iisalmen yhdistys
- Pelastakaa Lapset ry
- Ylä-Savon Ensi- ja Turvakotiyhdistys ry

Savonia-ammattikorkeakoulu, Iisalmen yksikkö

OMA TOIMINTANI PROJEKTISSA

Omat tehtäväni ja asemani projektissa

Omat oppimiseni tavoitteet projektissa

ARVIOINTI

Opiskelija: _____ Ryhmä: SSB6S1

Projekti: Perheleiri Vieremän Kyrönniemessä 1. – 5.10.2007

Omien tavoitteideni toteutumisen arviointi

PÄIVÄYS:

OPISKELIJAN ALLEKIRJOITUS:

ARVIOINTI

Opiskelija:

Ryhmä: SSB6S1

Projekti:

Perheleiri Vieremän Kyrönniemessä 1. – 5.10.2007

Projektin/toimintayksikön antama palaute

PÄIVÄYS:

Projektissa opiskelijan ohjauksesta vastaavan allekirjoitus:

Nimenselvennys

Ops:n koodi	Opintojakso	Opintopisteet

Opiskelija: _____ Ryhmä: SSB6S1
 Projekti: Perheleiri Vieremän Kyrönniemessä 1. – 5.10.2007

PROJEKTIOPINNOT/ TYÖAIKASEURANTA

Päiväys	Kelloaika	TYÖTUNTIEN SEURANTA (missä, mitä)	Tunnit
23.8.2007	14.30 - 15.30	1. perheleirin suunnittelupalaveri, neuvotteluhuone, kartoitus ketä lähdössä toimintaan mukaan yms.	1
30.8.2007	10.00 - 12.00	Opiskelijoiden kanssa katsomassa paikkoja Kyrönniemessä.	2
7.9.2007	12.15 - 13.45	2. perheleirinsuunnittelupalaveri	1,5
20.9.2007	10.00 - 12.00	Leirin suunnittelua opiskelijoiden kesken (mitä pelejä, leikkejä, askartelua yms.)	2
24.9.2007	14.00 - 16.00	Palaveri, suunnittelua	2
1.10.2007	9.00- 10.00	Palaveri, sosiokulttuurinen innostaminen (Sirkan luento)	1
1.10.2007	10.00-	Leirin valmistelu, 1.leiripäivä, tutustumista	14
2.10.2007		2.leiripäivä, askartelua, leirikoulua, ulkoilua, ohjelmaa	24
3.10.2007		3.leiripäivä, askartelua, leirikoulua, ulkoilua, ohjelmaa, saunomista, iltajuhlan valmistelua	24
4.10.2007		4.leiripäivä, askartelua, leirikoulua, ohjelmaa, iltajuhlan valmistelua	24
5.10.2007	-13.00	5.leiripäivä, loppupalaukset, siivoilu	13
5.10.2007	13.00-15.00	tavaroiden kuljetus, palautus ja purku	2
16.11.2007	10.00-11.30	Loppupalaveri	1,5
xx.12.2007	18.00-	Ohjaajien iltajuhla	2
		Tunnit yhteensä	114

PÄIVÄYS:

ALLEKIRJOITUKSET:

Opiskelija:

Projektissa opiskelijan ohjauksesta vastaava: